

Sentimentul de care e stăpanit Iorgovan atunci când era în căutarea Siminei e de „a vrea să nu voiești ce vrei”. Dorințele lui sunt cel puțin contradictorii: acum, când pentru toată lumea era evidentă motivația plecării sale, el nu dorea să dea față cu Simina, dar dorea s-o vadă. Și asta cu toate că „sufletul îi era plin de dânsa și oriunde se uita tot pe dânsa o vedea”, cu toate că iarna toată visase numai la seceriș.

Drumul acesta stă de la început sub semnul autodistrugerii. Gonind nebunește, între Curtici și Șiria, Iorgovan ucide un cal, lucru care-l va pune pe gânduri pe Busuioc. Acesta simțise încă de anul trecut că feciorului său îi plac ochii pădurencii și s-ar fi mâhnit poate - spune Slavici - dacă nu i-ar fi plăcut „fiindcă erau făcuți pe plăcute”. Il neliniștește însă faptul că a trecut anul și feciorul său nu i-a uitat și că îi plac atât de mult încât își pierde rostul și omoară caii de dragul lor.

Drumul prin ținutul pădurenilor făcut la lumina lunii „Iorgovan îl trecea ca prin vis”. De la Iosășel înainte începe pentru el „țara minunilor nespuse”.

„Aici drumul apucă pe o vale mai strâmtă, fiindu-se mereu de țărnișii unui râuleț zgomotos, acum printre țărniși și fânațe, mai departe printre păduri dese ori pe sub stânci ce atârnă greu de coasta piezisă, presărată pe ici pe colo cu câte un fir de mesteacăn. Se albea de ziuă și păsările începuseră a zbura din creangă în creangă: din când în când se auzea câte-o gaiță, ori câte un sturz, turturica gurăia, ciocănitura bătea în scoarța copacului, cocoșul sălbatic cânta de zori, iar privighetoarea care-l însoțise pe Iorgovan în tot drumul lui, speriată parcă de lumina ce începuse a se revărsa peste culmile dealurilor în vale își urma cântecul cu îndoiță patimă”. [6].⁶

Iorgovan e pur și simplu fascinat: „n-ar fi crezut niciodată că sunt cu puțință atâtea frumuseți îngrădite la un loc”.

Această parte a nuvelei se desfășoară într-un paradis natural : păduri imense ce adăpostesc o faună abundentă . Sunt locuri în care lumea pare a începe mereu . Pădurenii sunt ai lumii vechi , lume ce presupune regăsirea arhetipalului la diferite nivele . Populații ale zonelor arhaice , ei sunt păstrătorii unor mentalități și tradiții specifice.

Întâlnirea dintre Iorgovan și Simina înainte de seceriș e emoționantă. Dragostea lor este din nou mărturisită. El: „îmi ești dragă de mi s-au urât zilele”; ea: „eu dragă și tot eu arsă de dor”.

Insușirea esențială a lui Slavici este de a analiza dragostea - arată G.Călinescu referindu-se la romanul „Mara”. Această afirmație este valabilă și în cazul nuvelei „Pădureanca”. Dragostea poate fi considerată o probă prin care se verifică tăria caracterelor, poate chiar examenul capital al vieții.

Căutând-o pe Simina, Iorgovan își va provoca o criză existențială majoră pe care nu o va putea gestiona, criză care-l va conduce în final spre autodistrugere.

Simina va veni la seceriș, și va rămâne la Curtici chiar după ce tatăl ei, Neacșu, moare de holeră. Deși nimeni nu îl îndeamnă, dar nici nu i-o interzice, Iorgovan va întârzia să o ceară de nevastă sau să o îndepărteze. El nu suferă, aparent, presiunea nici unei constrângeri exterioare. „Nu voința părinților se opune căsătoriei Siminei cu Iorgovan”, arată Eugen Todoran, ci legile nescrise, păstrate din tată în fiu care impun restricțiile de clasă sedimentate într-un sentiment al neputinței care face din personaje victimele propriilor nehotărâri [7]. Iorgovan devine un om disprețuit, „învărbșit cu sine însuși”, îndrăgostit și totuși mereu indecis. După reîntâlnirea dintre Iorgovan și Simina, nuvela devine o „monografie a îndoielii” personajului principal.

Iorgovan se va sinucide nu din iubire, ci pentru că nu poate depăși un moment de alternativă: nu poate nici să se căsătorească cu Simina, nici s-o alunge definitiv din viața sa. El va recurge la o soluție dezastruoasă care să-l scape pe el de ceilalți și pe ceilalți de el.

Sfârșitul lui Iorgovan reprezintă o sinucidere mascată. Acest episod tragic e anticipat de presimțirile Siminei , care la moartea lui Pupază nu dorea să îl vadă pe Iorgovan apropiindu-se de locul unde a murit fratele vitreg al tatălui său. Moartea sa repetă oarecum pe cea a lui Pupază, el fiind victima aceleiași *mecanism*. Spre deosebire de Pupază, care intră din greșeală între roțile locomobilei, Iorgovan care plecase spre moară „să-și încheie socotelile” va intra voluntar în mecanismul distrugător, îndreptându-se, cu oglinda lămpii întoarsă spre sine, spre una din roțile

morii. În final, moara e cuprinsă de flăcările unui incendiu uriaș, pe care nimeni nu se gândește să-l stingă, căci satul întreg era adunat la casa lui Busuioc.

Locul tragediei e cuprins de un incendiu cu nuanțe expresioniste. Imaginile acestui incendiu anticipează unele accente din lirica expresionistă a unui mare poet ardelean legat de spațiul spiritual arădean, A. Cotruș (poezia „Geamurile sangerii”).

Personajele din „Pădureanca” la fel ca cele din „Moara cu noroc” sunt oameni complecși, simplitatea schematică, unilateralitatea monotonă fiindu-le străine. Slavici intuiește cu finețe complexitatea sufletelor aparent simple.

Iorgovan este o structură de eșec. El este reprezentantul în care un neam întreg, obișnuit cu reușita, cu prosperitatea și ascensiunea, s-a încordat să vadă depășirea propriilor posibilități. Familia lui Busuioc s-a învățat să reușească, îi merge de generații, din bine în bine. Țărani ajunși bogați, ei vor să vadă feciorul lor mai mult decât au fost ei: un om cu carte. Băiatul se întoarce acasă, între ai săi, după cațiva ani de școală, lucru pe care ei sunt obligați să-l accepte, însă cu nemulțumire. Este primul eșec al lui Iorgovan. Revenit acasă, el nu e nici țăran, nici orășean. Trăiește în provizorat, știind că toți așteaptă de la el un plus, o depășire.

Spre deosebire de Busuioc, care este „un caracter”, Iorgovan e numai o aparență, o „formă goală pe care numai opinia consecventă a celorlalți o poate umple de conținut” [8]. Iorgovan este veșnic obsedat de ce va spune lumea, de cum îl vor privi ceilalți și pentru tot ce face el opinia semenilor are caracter de normă. El se teme de mezialianță pentru că aceasta ar însemna, în primul rând o nouă dezamăgire a „opiniei”. Iși dă seama că Simina odată devenită soția sa „nu are să-mi fie numai mie nevastă ci și părinților mei noră și rudelor mele om în casă” [9].

Eșecul în iubire al lui Iorgovan îi destramă ultima iluzie de confirmare a propriei personalități. Iorgovan e un personaj devitalizat, el are „farmecul bolnav al exemplarelor prin care o rasă sfârșește” [10]. (M. Popescu)

Prin lipsa de decizie, prin neputința de a depăși un moment de alternativă și prin gestul disperat al sinuciderii al cărei mobil e disperarea conștiinței de a nu putea hotărî între două porniri contradictorii, Iorgovan se apropie de Apostol Bologa, personajul central al romanului „Pădurea Spanzuraților”. La ambii eroi sinuciderea apare ca ieșire din jocul dilemelor de conștiință.

La Apostol Bologa, spre deosebire de Iorgovan, criza conștiinței rezultă din neputința alegerii între datoria față de Imperiu și sentimentul românesc.

Reantorcându-ne la eroii din „Pădureanca”, trebuie să remarcăm că Simina își are partea sa de vina în drama lui Iorgovan. Iorgovan are pe undeva dreptate atunci când spune că ea nu alergase după el, dar îl făcuse pe el să alerge. Simina se lasă prea ușor cucerită, acceptă să vină la Curtici aprobând prea repede o propunere neexprimată. Urmandu-și iubitul, ea își trădează oarecum statutul de femeie, obiect prin definiție al cuceririi; îndreptându-se spre o mezialianță, ea își trădează condiția de pădureancă .

Episodul final, în care Simina, auzind de nenorocirea lui Iorgovan, nu poate rezista patimei de a-l revedea și băiatul moare în brațele ei, e tulburător și arată că sentimentele fetei se refulaseră numai, nu dispăruseră . Înțelegem din acest gest că marea iubire a Siminei a fost una singură, cea pentru Iorgovan. „O singură dată în viață iubește omul cu adevărat”, spune Persida, și aceasta i se aplică și Siminei. Eroii lui Slavici dau tot ce au unei singure iubiri și aceasta este, de obicei, prima. Paradoxal, însă în această nuvelă dragostea, cel mai nobil sentiment uman, îl va conduce pe Iorgovan spre autodistrugere.

Concluzii

Nuvela „Pădureanca” poate fi considerată o frescă a satului ardelean în a doua jumătate a sec. XIX, mediu foarte bine cunoscut de către autor. Impresionante sunt atât precizia descrierii, ca și cantitatea de viață pe care aceasta o conține. Accentul cade însă pe realizarea unor personaje autentice, complexe și contradictorii și pe surprinderea modului lor de a gândi. Slavici este un

deschizător de drumuri în literatura română pentru proza de analiză psihologică a sufletului individual, dar și colectiv .

În final, dorim să ne raliem opiniei exprimate de Magdalena Popescu care notează că „Moara cu noroc” e între nuvelele lui Slavici capodopera. Cea mai frumoasă dintre ele e însă „Pădureanca” [11].

Bibliografie

- 1 Slavici , I., - *Fapta omenească*, în vol. *Amintiri*, București, Editura pentru Literatură, 1967, p.333.
- 2 Ungureanu, C., - *Slavici și arta autodistrugerii la romani*, în *Romania Literară* , anul 1999 , nr. 12, p. 12-14.
- 3 Slavici, I., - *Pădureanca*, în vol. *Mara. Moara cu noroc. Pădureanca*. București, Editura Eminescu, p. 360.
- 4 Idem, ibidem, p. 361.
- 5 Idem, ibidem, p. 374.
- 6 Slavici, I., op. cit. P. 373.
- 7 Todoran , E., - *Secțiuni literare* , Timișoara , Editura Facla , 1973 , p. 122.
- 8 Idem , ibidem, p. 193.
- 9 Slavici , I., op. cit., p. 405.
- 10 Popescu , M., op. cit., p. 194.
- 11 Idem, ibidem , p. 214.

ARADUL ÎN MEMORIILE LUI IOAN SLAVICI

ARAD ÎN IOAN SLAVICI'S MEMOIRES

Speranța Sofia MILANCOVICI

Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad

Facultatea de Științe Umaniste, Politice și Administrative, Arad, str. Unirii nr.3

E-mail: m_speranta@yahoo.com

Abstract

This work brings to the reader's attention an excerpt from the memoirs of Slavici, in order to plead the idea that, even the critique has considered valuables only some of Slavici's texts, the others enjoying outside the monographer's attention or some casual readers, the writer's spirit is the same in all the sides of its creation. This enforces him as a creator with method and coherence, whose prose writer's gift points out in reference texts, supported, in the background, by the ample and solid activity of a man of letters with an authentic calling.

Key words: *Arad zone, memoirs, existential principles, life experience*

Cuvinte cheie: *zona Aradului, memorii, principii existențiale, experiență de viață*

Așa cum justificat a arătat critica literară, în ansamblul operei lui Ioan Slavici toposul joacă un rol fundamental. Nimic nu este mai important decât locul, iar acesta este mai mereu încărcat de semnificații, poartă semne bune sau rele, protagonistului rămânându-i să le descifreze și să se ghideze corespunzător după acestea.

Așezarea este, în general, o vatră de civilizație, un spațiu oarecum protejat de „câinii răi ai spiritului” așa cum se exprima criticul Cornel Ungureanu, în timp ce ieșirea din perimetrul acestuia echivalează cu o îndepărtare hazardată de acest cadru protector și lansarea într-o excursie existențială riscantă dincolo de granițele cunoscutului.

Poate astfel putem explica centrarea operelor slaviciene în jurul așezărilor, cel mai adesea Aradul reprezentând centrul cel mai dezvoltat, așa cum poate remarca cititorul parcurgând nuvele sau romane purtând semnătura scriitorului.

Mai mult decât atât, memorialistica lui Ioan Slavici, valoroasă sub aspectul conservării unor obiceiuri, mentalități sau convenții culturale specifice românilor din „Țara Ungurească”, înglobează în ansamblul ei și pagini dedicate exclusiv periplului autorului pe aceste locuri. Ne orientăm atenția spre *Lumea prin care am trecut*, text de graniță între autobiografie, memorii și însemnări istorice, a cărui secțiune *Drumul în care am umblat* este dedicată exclusiv Aradului de atunci și împrejurimilor sale.

Prezentarea podgoriei arădene este realizată prin tehnica apropierei gradate a cadrului: „Aradul se află în câmpie, pe țărmul de la dreapta al Murășului; se văd însă bine de la Arad cele din urmă dintre dealurile revărsate din Carpați spre marele șes de la Tisa și de la Dunăre, Podgoria ce se-ntinde de la Murăș până-n lunca Crișului Alb.” [1]

Cetatea Șiriei, numită în maghiară, după obiceiul locului, *Világos*, ceea ce s-ar traduce în limba română prin „Luminoasă”, străjuiește peisajul și patronează cea mai renumită așezare din podgorie, al cărei renume se datora în special faptului că acolo capitulasera ostașii maghiari în fața celor ruși la 13 august 1849. Însă, așa cum remarcă pertinent Ioan Slavici, la Șiria populația este eterogenă: șvabi și slovaci, români și maghiari împart spațiul așezării și exigențele existenței cotidiene.

Firește, în demersul său de a descrie lumea prin care a trecut, Slavici abordează în primul rând locul nașterii sale și al primelor experiențe, atât trupești, cât și sufletești.

Cetatea înălțată deasupra Șiriei se constituie într-un element de fascinație pentru copilul de atunci, plămădită parcă din eforturile unei fiice de uriaș care a decorat dealul pleșuv (*Kopasz* în limba maghiară) căruia locuitorii îi spuneau „Coposul” cu o masivă construcție de piatră.

Din nou, cadrul se apropie și cetatea este prezentată de aproape, într-un mod care face din această bucată de text una dintre cele mai încărcate de substanță descrieri de care se putea bucura un așezământ: „După ce am mai crescut, m-am învrednicit să urc dealul pân-acolo și am văzut că zidurile sunt înalte, groase și multe.

Era ceva de tot tainic și fioros acolo-n vârful Coposului. Mi se răreau toate a pustiu, dar era parcă din toate colțurile ies la iveală fel de fel de ființe fioroase.

Atât printre zidurile acelea, cât și pe ici, pe colo, prin pregiurul lorse aflau gropi săpate de cei ce căutaseră comori, despre care știam că sunt păzite de Necuratul, care purta-n cap chelepușă roșie și-i schilodea pe cei ce umblau să puie mâna pe cele ce nu li se cuveneau.” [2] Cititorul avizat îl recunoaște lesne pe Slavici, cel din textele care sancționează goana după bani și mai ales după cei netrudiți. Comorile și alte fantasmе poartă o pecete malefică și atrag, prin natura lor, urmări nefaste.

Flora și fauna lui Iona Slavici, despre care scria Horia Truță în volumul omagial dedicat scriitorului, [3] este ilustrată aici prin felurite păsări și plante specifice locului: „Prin găurile din ziduri prin crepăturile din ele se aflau cuiburi de stâncuțe, de hereți și de uli, ba până chiar și de vulturi; [...] Pe sub cetate se-ntindeau rămășițele unei grădini, mult iorgovan sau liliac sălbăticit, cu multe poteci făcute de capre printre el, loc minunat, ca să ne jucăm de-a ascunsele și de-a prinsele.” [4]

Așa cum o dovedesc și cercetările sale cu caracter istoric, Ioan Slavici nu a ignorat acest aspect esențial al devenirii românilor, fapt care, probabil, l-a determinat să investigheze și trecutul cetății Vilagăș care, susține el, ar fi existat la data cuceririi romane. Ulterior, aceasta a devenit castel regal iar Matei Corvinul l-ar fi întemnițat acolo pe fratele mamei sale. Mai târziu, cetatea a trecut în posesia familiei episcopului Sava Brancovici.

Ochiul vigilent al scriitorului nu scapă din vedere caracterul germanic al arhitecturii localității: „Șiria, croită, după toate semnele, de ingineri nemți, cu uliți drepte, pretutindeni deopotrivă de largi, și cu locuri de case toate de aceeași întindere...” [5]

Caracterul localnicilor este redat în mod sugestiv, prin sintagma „oameni cu inima deschisă”. Asociată modului de viață, masa îmbelșugată devine trăsătură de caracter, prin asimilarea ei veseliei și disponibilității spre bine. Cu toate că, așa cum istoria ne-a învățat, oamenii acestor ținuturi nu au fostocoliți de vremuri de restriște.

Ideea potrivit căreia „E bine să fii om în lumea lui Dumnezeu” devine principiu de viață guvernant. Știm deja din *Moara cu noroc*, *Pădureanca* sau alte scrieri slaviciene, atâta timp cât nu sari peste umbra ta și păstrezi echilibrul spiritual, viața curge liniștit. Totuși, aidoma personajelor din nuvelele sale, și oamenii copilăriei sale se abat uneori de la calea cea dreaptă: „Nu pot, ce-i drept, nici eu să tăgăduiesc că unii dintre cei bogați în timpul copilăriei mele au murit săraci. Mai numeroși sunt însă cei crescuți în sărăcie, care din vrednicia lor au ajuns oameni cu stare, unii chiar bogați. Așa se-nvârtește roata lumii:coborând pe unii când urcă pe alții.” [6] Iată enunțată ideea echilibrului fundamental al edificiului lumii, așa cum reiese aceasta, mai mereu, din textele lui Ioan Slavici.

Totuși, remarcă scriitorul, dincolo de bucuria de a trăi, de ospitalitate și dragoste omenească, doar românii între ei împărtășesc aceste sentimente. Da, aceștia conviețuiesc cu alte naționalități, dar nu „împreună”, ci doar „alături”. Buna înțelegere nu presupunea anularea distincției care îi înstrăina. Iată descrisă, cu realism născut din participare directă, întâlnirea simbolică dintre copii aparținând unor etnii diferite: „Când ne întorceam de la școală, noi, băieții din acea parte a satului, treceam prin fața școlii nemțești la care umblau și ungerii; și dacă se-nvăpăla să-i întâlnim pe cei de acolo, ei ne ziceau *Rumun munca fun!* iară noi strigam *Ungur bungur!* Și *Neamț cotofleanț!*, ba mai aruncam și cu petri unii într-alții.” [7]

Un moment distinct în memoria tânărului Slavici îl constituie izucnirea revoltei de la 1848 și confruntările dintre generalul Bem și românii din Șiria. Cum era firesc, neînțelegerile nu au încetat nici după stingerea conflictului armat, iar soluția a venit odată cu decizia unor șirieni, Pavel Ardeleanu și Petru Ciobanu, de a purcede la Viena, pentru o întrevedere cu împăratul. Ca urmare a discuției, monarhul a decis înființarea a două primării la Șiria, una românească, una maghiară, ceea ce a stins mare parte din scânteile de ceartă. Fapt cel puțin interesant, având în vedere că proprietățile celor ce locuiau la Șiria erau, firește, amestecate... Însuși Slavici și-a petrecut copilăria în proximitatea primăriei maghiare, deși familia lui se subordona administrativ celei românești.

Situația prezentată devine, peste ani, subiect de meditație pentru scriitorul care încearcă să justifice principiul diferențierii ființelor umane după naționalități. Concluzia cea mai izbitoare este însă aceea a mândriei de a fi român, atât de evidentă în cuvintele mamei, purtătoare a glasului înțelepciunii din străbuni: „Când întâlnești în calea ta un român – îmi zicea mama – să-i zici *Bună ziua*, dar maghiarului să-i zice: *Io napot!* Iar neamțului: *Guten Tag!*, și treaba fiecăruia dintre dânșii e cum îți dă răspuns. Tu datoria să ți-o faci și față cu cei ce nu și-o fac pe a lor față de tine.

Ea mă mustra deci cu multă asprime când afla că strig și eu *Ungur bungur!* Și *Neamț cotofleanț!*. Săracii de ei – îmi zicea – nu sunt vinovați că n-au avut parte să fie români!” [8] Principiul omeniei și respectului reciproc, chiar și după tristele manifestări ale intoleranței umane prin care populația a trecut, face parte dintre ideile frecvent enunțate în opera slaviciană, idei care au determinat, în repetate rânduri, pe unii critici literari să îl considere pe scriitor drept tezist.

În plus, nu putem să nu remarcăm profundul sentiment patriotic impregnat în structura acestei femei, care a preluat organic din străbuni aceste concepte și în spiritul lor înțelege să își educe și copilul.

Regăsim apoi, în textul slavician, o idee pe care, peste ani, avea să o enunțe și Tudor Arghezi: să nu apună soarele întru supărarea omului. Iată fragmentul: „Supărarea – îmi zicea mama – orișicât de adâncă ar fi ea, de azi pe mâine să n-o duci. Serile să nu te culci mai înainte de a te fi împăcat cu toți ai tăi, căci pe cel ce adoarme supărat îl ispitește Necuratul prin somn” [9].